

ФОРМИРАНЕ НА КОМУНИКАТИВНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ КАТО КОМПОНЕНТ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО УМЕНИЕ НА УЧИТЕЛЯ ПО МУЗИКАЛНО ИЗКУСТВО

Арина Митева, Анна Врубел

Мелітополски държавен педагогически университет на името на Богдан Хмелницки

Резюме:

Статията разглежда същността на комуникативната компетентност на учител-музикант в дисциплините от дирижерско-хоровия цикъл като интегративно качество, което позволява по-ефективно извършване на професионално-педагогическа дейност, определя необходимите комуникативни способности на учител-музикант, компонентите на комуникативната компетентност и етапите на нейното развитие в структурата на понятието "професионална компетентност бъдещ учител-музикант". Определена е спецификата, разработени са моделът и педагогическите условия за формиране на комуникативна компетентност на бъдещия учител по музика. Предложена е структурата на готовността на бъдещите учители по музика за развитие на комуникативната компетентност на студентите, която включва съдържателен, процесуален и рефлексивен компонент. Определят се първичните и подчинените педагогически условия, необходими за професионалната подготовка на бъдещия учител-музикант, които осигуряват неговата готовност за развитие на комуникативна компетентност, определя се значението на практическото обучение, диалогичното взаимодействие и рефлексивните методи на обучение.

Подчертава се, че способността на бъдещия учител-музикант да общува с учениците чрез средствата на музикалното изкуство, да им предава собствения си опит в художествено-педагогическото общуване, допринася за развитието на комуникативната компетентност.

Ключови думи:

професионално-педагогическа дейност; комуникативна компетентност; комуникативни способности и качества; майсторство на учител-музикант; професионална дейност.

Resume:

Mitieva Aryna, Vrubel Anna. Formation of communicative competence as a component of professional skill of the teacher-conductor.

The article examines the essence of the communicative competence of a teacher-musician in the disciplines of the conducting-choral cycle as an integrative quality that allows to carry out professional-pedagogical activities more effectively, defines the necessary communicative abilities of a teacher-musician, the components of communicative competence and the stages of its development in the structure of the concept of "professional competence of future teacher-musician". The specifics were determined, the model and pedagogical conditions for the formation of communicative competence of the future music teacher were developed. The structure of readiness of future music teachers for the development of communicative competence of students of higher education is proposed, which includes a substantive, procedural and reflective component. The primary and subordinate pedagogical conditions necessary for the professional training of the future teacher-musician are determined, which ensure his readiness for the development of communicative competence, the importance of practical training, dialogical interaction and reflective teaching methods is determined.

It is emphasized that the ability of the future teacher-musician to work with students through the means of musical art, to convey to them their own experience of artistic and pedagogical communication, contributes to the development of communicative competence.

Key words:

professional and pedagogical activity; communicative competence; communicative abilities and qualities; mastery of a teacher-musician; professional activity.

Формулиране на проблема. През периода на независимостта на Украйна се извършват специфични мащабни социално-икономически и духовно-културни трансформации, които се проявяват в отслабването на влиянието на музиката в образованието на обществената култура. В такива условия съвременното общество поставя нови изисквания към професионалната подготовка на бъдещия учител по музика, който е в състояние да задоволи информационните потребности и да формира миогледа и духовно-ценностните ориентации на по-младите поколения. В обучението на бъдещия учител по музика основният приоритет трябва да бъде развитието на неговата комуникативна компетентност, която ще се определя от способността да дешифрира нотния текст на музикално произведение и да го интерпретира под формата на вербални и невербални език. Следователно подготовката на бъдещия учител по музика за формиране на комуникативна компетентност е важен компонент на професионалното обучение във висшите учебни заведения. Това е свързано и с нарастването на социокултурната роля на учителя по музика, който излъчва националните

и световните културни ценности на човечеството, духовността и художествено-естетическите идеали на студентите.

Необходим компонент на професионално-педагогическата компетентност на бъдещия учител по музика е комуникативната компетентност, която ще осигури изпълнението на професионални дейности на високо ниво. В същото време проблемът с комуникацията е пречка за педагогическото влияние на учителя в образователната работа и прави невъзможно извършването на педагогическа дейност като цяло.

Анализ на последните изследвания и публикации. През последните години концептуалните аспекти на професионалната подготовка на бъдещите учители са задълбочено засегнати в психолого-педагогическата и научно-методическата литература. В трудовете на И. Бех, И. Зязюн, И. Пидласоги, М. Фицуме, М. Ярмаченко се разглеждат общите педагогически принципи на професионалното образование на бъдещите учители; проблемите на професионалното обучение на учители-музиканти и съвременната теория на изкуството и музикално-педагогическото образование са

разработени в трудовете на О. Олексюк, Л. Масол, Г. Падалка, О. Ростовски, О. Рудницка, О. Шчолокова и др.; в проучванията на А. Козир, В. Мутсмахер са подчертани методическите аспекти на обучението на бъдещия учител по музика. Бяха анализирани проблеми в областта на музикалното изпълнение (А. Archazhnikova, N. Bila, E. Seth и др.), Психологическо дирижиране (G. Erzhemskyi, R. Kofman, V. Petrushyn), изпълнителски и педагогически умения на учител по музика (I. Mostov и др.). Всичко това дава основание теоретично да се обособи комуникацията като най-естественото средство за самореализация на учителя и учениците.

Учените обръщат голямо внимание на комуникативната компетентност. В изследванията на О. Бодалов, Н. Бутенко, А. Годлевска и А. Калска са разгледани структурата на педагогическата комуникация и комуникативните умения на учителя.

Изследванията в областта на музикално-педагогическото образование са насочени към различни аспекти на професионалната педагогическа комуникация: формиране на комуникативни качества на музикален учител (Х. Падалка, О. Ростовски, О. Шчолокова); формиране на опита на художествено-педагогическата комуникация на бъдещия учител по музика (И. Сипченко); особености на общуването в часовете по музика (Н. Антоненц); професионално отношение на учителя в процеса на общуване с изкуството (В. Орлов); формиране на комуникативни умения на учителя по музика (Л. Василевска-Скупа) и др.

Професионално-педагогическата комуникация е система от органично социално-психологическо взаимодействие между учител и ученици, чието съдържание е обменът на информация, създаването на образователен ефект и организирането на взаимоотношения с помощта на средства за комуникация. Учителят действа като активна страна в този процес, като го организира и управлява.

Комуникацията в педагогическата дейност е определяща характеристика на професионализма и педагогическото умение на бъдещия учител по музика. Законосъобразността на тази разпоредба в структурата на музикално-педагогическото образование се дължи на функцията на музикалното изкуство, функцията на «духовната комуникация» (М. Каган), която разкрива света на ценностите и е уникално средство за емоционално въздействие върху човек. При разкриването на педагогическото майсторство на учителя по музика процесът на общуване изглежда има двойствен характер: от една

страна, той е музикален, от друга, педагогически.

Комуникацията е многофункционална система. Известният психолог Б. Ломов предложи следната класификация на комуникационните функции: информационно-комуникативна, регулаторно-комуникативна, афективно-комуникативна (Каган, 1965). Дейността на диригента позволява най-пълно осъществяване на горепосочените функции на комуникация, тъй като той действа и като източник на информация, и като човек, който управлява хора, и като организатор на колективни дейности и взаимоотношения. В процеса на такова творческо общуване се обменят идеи, представи, чувства, желания и др. В основата на комуникационния процес на диригента е установяването на взаимни умствени контакти с изпълнителите, обменът на информация между партньорите в творческия процес, взаимното влияние, взаимното разбиране. Всички тези свойства са взаимосвързани, взаимно обусловени, така че не могат да съществуват изолирано. Те се основават на визуално възприемане един на друг, слухови контакти и «вътрешни» контакти, които допринасят за взаимното им разбиране.

Функцията на общуването в структурата на диригентското и педагогическото майсторство, а именно в неговия комуникативен аспект, е, че музикалният учител като диригент не само ръководи действията на изпълнителите, но преди всичко проектира стратегията на комуникативния процес, решава важни организационни проблеми, актуализира творческото вдъхновение на учениците в процеса на активно музикално възприятие.

Функционалната цел на комуникативния компонент при откриването на диригентски и педагогически умения се осъществява благодарение на определени средства за комуникация. Сред последните психолого-педагогическата наука разграничава два вида: вербални и невербални. Вербалната комуникация се състои в това, че диригентът в процеса на репетиционна работа трябва да разкрие пред изпълнителите спецификата на епохата, жанра, стилистичните особености на хоровото произведение, неговия идеен и художествен образ и др.

И. Когут дефинира модифицираната концепция за професионална и комуникативна компетентност на бъдещия учител по музика като интегративно личностно образование; В. Ткаченко анализира комуникативната компетентност като компонент на професионалната подготовка на учителя-музикант. Съществуват обаче редица нерешени

проблеми в областта на развитието на комуникативната компетентност, по-специално: между възприемането на достатъчно ниво на формиране на комуникативна компетентност и реалните възможности за тяхното използване; невъзможността за пълноценно използване на комуникативния ресурс при решаване на педагогически проблеми от начинаещи учители; неумение за избор на педагогически подходящи средства за комуникация за въздействие върху учениците в процеса на разбиране на съдържанието на вокално-хорова творба.

Въпреки това, въпросът за формирането на комуникативна компетентност на бъдещия учител по музика днес в теорията и методологията на музикалното обучение на студенти във висшите учебни заведения на Украйна се разглежда предимно индиректно, което от своя страна ни позволява да очертаем редица противоречия. между: традиционни методи и методи за обучение на музикални учители с новите изисквания на времето, които включват задължително притежаване на високо ниво на комуникативна компетентност; необходимостта от формиране на комуникативна компетентност и липсата на подходяща методическа подкрепа в образователната система; изискванията за перфектно изучаване на музикални произведения от учениците в класа по хор (или гласопроизводство) и липсата на научно обоснован метод за обучение на бъдещите учители по музика за организиране на различни видове групи (хор, вокален ансамбъл, дует, квартет, и др.) в условията на общообразователно училище.

Анализът на проблема в практиката на работа с хор свидетелства за недостатъчното ниво на формиране на комуникативната компетентност на бъдещите учители-музиканти.

Социално-педагогическата значимост на формирането на комуникативната компетентност на бъдещия учител-музикант, нейната недостатъчна теоретична и методическа разработка определиха актуалността и основанията за определяне на темата на изследването. Няма специални изследвания на педагогическите условия за формиране на готовността на бъдещите учители-музиканти за развитие на комуникативна компетентност на студентите, определяне на критерии и нива на формиране на такава готовност. Също така не се използват напълно възможностите на професионалните дисциплини, които според нас имат значителен потенциал за обучение на студенти за формиране на комуникативна компетентност на студентите.

Целта на статията е да се анализира съдържанието на комуникативната

компетентност на учителя-музикант и да се определят основните етапи и педагогически условия за нейното формиране в дисциплините от цикъла диригент-хор във висшите учебни заведения.

Представяне на основния материал от изследването. Анализът на най-новите изследвания по този проблем дава основание да се твърди, че има много подходи към тълкуването на същността на комуникативната компетентност. Съвременните специалисти от училището за педагогическо майсторство определят комуникативния компонент на професионалната компетентност като неразделна характеристика на способността на учител-музикант да осъществява професионална комуникация (*Педагогическо майсторство*, 2004, с. 129). Комуникативността включва три основни компонента, подчертава В. Кан-Калик, като: общителност, чувство за социално родство, алтруизъм (Кан-Калик, 1987, с. 47). При условие, че учителят-музикант чувства социално родство с учениците, общителността става значима, когато той се обединява със събеседника и установява субект-субектни отношения във взаимодействие. Алтруизмът се фокусира върху интересите на събеседника, което е знак за професионално диалогично взаимодействие (*Педагогическо майсторство*, 2004, с. 130 - 133).

Комуникативната компетентност е интегрирано личностно качество, което осигурява ситуационна адаптивност и плавност във вербалните и невербалните средства за комуникация, способността за адекватно отразяване на психичните състояния и личностния състав на друг човек, правилно оценяване на действията и прогнозиране на личното поведение на друг човек. определено лице въз основа на тях.

Комуникативната компетентност на бъдещите учители по музика в изследванията на учените се разглежда като сложен индивидуално-психологически феномен, основан на интеграцията на музикален опит, теоретични знания, практически умения, значими личностни качества, които определят готовността на специалиста за продуктивно музикално-педагогическо взаимодействие. Тази компетентност включва система от психологически знания за себе си и другите, способности, умения за общуване, стратегии на поведение в ситуации, което позволява да се изгради ефективна комуникация в съответствие с целите и условията на музикално-професионално взаимодействие. Той отразява смисловото, същностното, диалектичното единство на страните на едно сложно и

многогранно цяло, проявява се в четири плана на общуване (учител-музикант и ученик), перцептивно, сугестивно, интерактивно и комуникативно.

Спецификата на комуникативната компетентност на бъдещия учител по музикално изкуство в процеса на управление на хоров състав може да се проследи в междуличностното общуване, тъй като осъществяването на комуникативна комуникация между учителя-диригент и членовете на хора се състои в това, че в създаденото музикално пространство всички видове музика взаимодействат (а понякога и конфликтни) отношения: публични, бизнес и междуличностни.

Функцията на общуването в структурата на диригентско-педагогическото умение, а именно в неговия комуникативен аспект, е, че учителят по музика като диригент не само управлява действията на изпълнителите, той преди всичко проектира стратегията на комуникативния процес, решава важни въпроси, организационни проблеми, актуализира творческото вдъхновение на учениците в процеса на активно музикално възприемане.

Основата, която определя способността за осъществяване на управляващите действия на диригента, е универсалната човешка способност за вътрешно моделиране, прогнозиране на желания резултат. Управлението не може да съществува без регулиране, както регулирането без управление (Ержемски, 1988, с. 56). Следователно може да се каже, че управлението е стратегическо направление в дейността на диригента. В процеса на управление на хора диригентът става ръководител на цялата комуникационна връзка, която свързва произведението и слушателя.

За да изпълнява успешно управленските си функции, диригентът създава система от умствени комуникации, основана на взаимни зрителни и слухови контакти. Те обединяват всички участници в творческия процес в единен художествен организъм. Условно психическите контакти могат да бъдат разграничени на «външни» и «вътрешни» (Ержемски, 1988, с. 45). Външните се основават на «контролиращо внимание» и са насочени към решаване на «организационни въпроси»: създаване на канали за взаимна циркулация на информация, осъществяване на контрол и регулиране на хоровите действия; вътрешните контакти обхващат повече интелектуална сфера, свързана с творческия процес.

Вътрешният контакт е начин за разбиране на духовния свят на музиканта, проникване в неговото творческо аз. К. Станиславски тълкува подобно явление като «директно, директно

общуване в най-чистата му форма, от душа на душа, от око на око, от върховете на пръстите, от тялото, без видими физически действия» (Станиславски, 1954). Подобно общуване, преодолявайки по пътя си външната обвивка на «видимото», обхваща всички най-фини нюанси на дълбокото творчество на личността на художника. Така че, ако визуалният контакт може да бъде както «външен», така и «вътрешен», тогава слуховият получава статут на вътрешен в резултат на двойното насочване на слуха не само за управление на действията на хора, но и за контакт на диригента. със себе си, с хорът, който звучи от него

Според Г. Ержемски, същността на комуникацията на диригента с изпълнителите е преди всичко постоянният обмен на информация, т.е. «музикални идеи и импулси».

Съвременните местни педагози-учени, които разглеждат проблема с музикално-педагогическото образование, подчертават водещата роля на диалоговото взаимодействие в процеса на професионалната дейност на учителя по музика.

И така, О. Рудницка разбира комуникативността като способността на човек да води диалог (Рудницка, 2002, с. 61) Диалогът е неразделна част от обучението по изобразително изкуство. То пронизва както реални диалогични отношения, така и вътрешни процеси на осмисляне на придобитите художествени впечатления. Тези две взаимозависими форми на диалог се обединяват от понятието «художествена комуникация». Същността на художествената комуникация трябва да се разкрие чрез анализ на интегрални качества, които имат обобщен характер, т.е. те се проявяват и в двете форми на диалог: междуличностен и вътрешен (Рудницка, 2002, с. 54).

Диалогичното общуване се разбира не само като предаване на информация, но и като сложен многогранен процес, който включва взаимодействието на субектите, обмена на информация между тях, възникването и утвърждаването на позиция, близка до двамата участници, изразяването на отношение към всеки друг, взаимно влияние и взаимно разбиране (Рудницка, 2002, с. 55).

М. Каган вярва, че структурата на диалога се модулира от музиката най-ярко сред различните видове изкуство. Авторът разграничава няколко възможни форми на музикален диалог. Това е взаимодействието на отделните части по време на ансамбълното изпълнение; творческа импровизация, която включва взаимодействието на твореца и съавтора-преводач, чийто разговор е ограничен до «обща тема» – логиката на

розвиток на конкретно произведение; и накрая, процесът на слушане на музика от реципиента (Каган, 1965, с. 112).

Според нас най-фундаменталните и перспективни са подходите към педагогическата комуникация от гледна точка на принципите, закономерностите и механизмите на (художествения) диалог.

Влизайки във връзка с хора, диригентът в своята дейност е постоянно ориентиран към получаване на «отговор» на своя «апел» към хора, както и към факта, че той определено ще трябва да направи някои корекции в протичащия процес на изпълнение. Като следствие от такъв комплекс от действия възниква елементарна структура, изградена върху обмена на «изявления» между творческите партньори. Той действа като единица на взаимодействие, насочена към получаване на желания художествен резултат (Ержемски, 1988, с. 71).

Такъв подход към провеждането е близък до лингвистичната концепция на М. Бахтин, който смята, че компонентите на речевата комуникация са «адресируемост» и «отговор». Това се отнася за действията на двамата партньори в процеса на взаимодействие: отговорът на хора е адресиран до диригента, а реакцията му на действията на хора е, така да се каже, «отговор» на предишното изявление на изпълнители (Бахтин, 1979).

Осъзнаването на активно-диалогичния характер на общуването с изкуството се заражда в идеите и мислите му, че чуждото съзнание не може да бъде наблюдавано, анализирано, определяно като пасивен обект. С тях можете да общувате само диалогично. Да мислиш за тях означава да говориш с тях. Това твърдение съдържа същността на интрадиалогичната дейност на субекта на художествената дейност, резултатите от която се проявяват в индивидуалната интерпретация на смисъла на произведението, тоест в така нареченото квазиобщуване с неговите образи и автора. Себе си и в реконструкцията на собственото съзнание. Човек, който влиза в процеса на художествено общуване със своите мотиви, интереси, вкусове, се променя под въздействието на изкуството. Това я подтиква към по-нататъшно междуличностно общуване с други субекти на художествена дейност, в което се обсъждат различни варианти за преценки относно художествените ценности, конкретни творци и тяхното творчество, както и осъзнаване на собствените й предпочитания, оценки и ориентации (Рудницкая, 2002, с. 56) пределайки комуникативността като определен ансамбъл от лични качества, който позволява на човек да извършва комуникативна дейност, най-важните

психологически механизми на комуникация могат да бъдат наречени емпатия, съчувствие, участие (Рудницкая, 1994, с. 224). Именно на тяхна основа се осъществяват както емоционални, така и делови форми на контакт, «разкрива се и се формира общност на настроения, мисли, възгледи, постига се взаимно разбиране, пренасят се и усвояват маниери, навици и стил на поведение, сплотеност и солидарност. създават се, които характеризират груповата и колективната дейност» (Рудницкая, 1994, с. 111).

При анализа на различни социологически концепции, възгледите на професионалните диригенти и убежденията на учителите-музиканти относно същността на диалогичното взаимодействие, стигнахме до извода, че е необходимо да се подчертаят характеристиките на диалогичното общуване между учител и ученици в процеса на изпълнение и хорови дейности. Така че, според нас, спецификата на диалогичното взаимодействие между учител по музика (в дирижиране и хорова дейност) и ученици (в процеса на активно музикално възприемане в хорово пеене) се състои в интегрирането на невербалната комуникация от страна на учител и вербална комуникация от страна на учениците. Тоест, цялата информация за художественото съдържание на изображението на хорово произведение се предава от учителя по музика с помощта на кинезиката (емоции, изражения на лицето, движения и др.). От друга страна, информацията за нейното възприемане се предава на учителя-диригент чрез художествено изпълнение на творчески задачи за възпроизвеждане на художествен образ от учениците (музикални интонации, артикулация, дикция, динамична изразителност), т. е. средства за комуникация.

По този начин, за да се разгледат специфичните особености на комуникацията на учителя по музика с учениците в процеса на колективна творческа дейност, а именно хоровото изпълнение, диалогичното взаимодействие в процеса на съвместно творчество, съставляват характеристиката на съдържанието на комуникативния компонент на дирижирането и педагогическо майсторство на бъдещия учител по музика.

Тъй като инструменталната изпълнителска компетентност предполага способност

бъдещият учител по музика към свободното използване на музика инструмент в часовете по музикално изкуство, след което формиране на тази компетентност имаме бъдещи учители в часовете по основен музикален инструмент фокусирай се:

- познаване на музикалния репертоар, умение за подбор на музикални произведения за

провеждане на часове по музика в различни класове;

- способност за извършване на задълбочен анализ на музикални произведения за уроци музикално изкуство;

- овладяване на техниката на свирене на музикален инструмент (с пръсти, точност интонации, щрихи, управление на звука);

- способност за интерпретиране на музикални произведения, като се вземат предвид авторските идеята, стила, жанровите характеристики на произведението;

- способност за самоанализ и саморефлексия в процеса на изпълнение на музика върши работа;

- способност за музикално изпълнение на инструментални и вокални произведения, разбиране на спецификата на изпълнение на музикален съпровод на вокални произведения.

Концертна и сценична компетентност. Тази компетентност предполага способността на културно-просветна и концертно-изпълнителска дейност на обществени места реч; формиране на сценична култура на изпълнителите, артистичност и способност за предаване художествен образ при сценично изпълнение на музикално произведение.

Компетентен подход към обучението на бъдещите учители по музика се основава на междудисциплинарни връзки на професионални дисциплини, където предметната област корелира с разновидностите на музикалната дейност и има за цел творческо развитие потенциал на бъдещите учители по музикално изкуство, ориентация за саморазвитие.

Заслужава да се отбележи, че мотивацията на учениците за самообразование и саморазвитие е една от тях най-важните проблеми на съвременната образователна система. Това е резултат от факта, че цифровите технологията е нахлула във всички сфери на човешката дейност, а учениците не усещат такава нужда от задълбочено усвояване на нови знания, както преди, защото е безплатно достъп до информация по всяко време. И именно на този проблем ще бъдат посветени нашите допълнителни изследвания.

Анализирайки различни научни подходи за определяне на същността на характеристиките на формирането на комуникативната компетентност на бъдещите учители по музика, установихме, че спецификата на формирането на комуникативната компетентност на бъдещите учители-музиканти – хорови диригенти – се състои в създаването на постоянно функционираща комуникационна система в образователния процес, основана на принципа на ценностното взаимодействие между музиката като обект на разбиране от учител-музикант и

студенти от висшето образование (студенти-диригенти) като колективен субект, разбиращ музиката.

Характеристиките на формирането на тази компетентност включват:

- а) устойчив ефект на обратна връзка;

- б) постоянен обмен на информация (комуникация);

- в) способност за разработване на единна стратегия, разбрана и одобрена от целия екип (взаимодействие);

- г) фино възприятие, внимание и разбиране на друг човек.

Разглеждайки комуникативната компетентност на учителя-музикант като интегративно качество на личността, която опосредства професионалната и педагогическата дейност, ние подчертаваме следните компоненти на нейната структура:

- когнитивни: познаване на партньорите в комуникацията, познаване на психологическите особености на комуникацията;

- емоционални: положително себеотношение и настройка за общуване;

- поведенчески: система от комуникативни умения, способности и качества на личността.

В процеса на обучение на хоров диригент и педагог-музикант се създават всички предпоставки за ефективно формиране на комуникативна компетентност:

- образователна и артистична среда, която насърчава развитието на емпатия и музикална рефлексия на индивида;

- изпълнителска дейност, която развива уменията за публично говорене и самопредставяне на личността;

- вокално обучение, което развива най-важните елементи на техниката на речта – дикция, дишане, звукопроизводство, ритмичност и интонационна изразителност на речта и др.

Изводи. Ако направим анализ на различни научни подходи по отношение на дефинирането на същността на формирането на комуникативната компетентност на бъдещите учители-музиканти, установихме, че спецификата на формирането на комуникативната компетентност в структурата на диригентско-педагогическото майсторство се състои в създаването на постоянно функционираща комуникационна система в учебния процес, основана на принципа на взаимодействие между музика и обект на разбиране, учител-музикант и бъдещ ръководител на хор. Комуникативното взаимодействие на хормайстора се осъществява чрез хоровата музика в процеса на диалогично взаимодействие между него, музикалното произведение и слушателя.

Според нас впродовж за обґрунтування на най-ефективніші форми і методи за формування на готовність на майбутніх учителів по музика за розвитку на комунікативний компонент на

професійні вміння і інші компетенції на студентів з допомогою на музикального мистецтва досліджує по-нататішню дослідження.

Исползвана литература

- Бахтин, М. (1979). *Естетика на словесното творчество*. Киев. 315 с.
- Ержемски, Г.Л. (1988). *Психология на дирижирането: Някои проблеми на изпълнителското и творческото взаимодействие на дирижента с музикалния колектив*. Киев: Музика. 80 с.
- Каган, М.С. (1965). *Светът на общуването: Проблемът за междусубективните отношения*. Киев. 286 с.
- Кан-Калик, В.А. (1987). *Към учителя за педагогическото общуване*. Киев: Просвещение. 190 с.
- Ломов, Б.Ф. (1976). *Комунікація і соціальна регуляція на поведінкою. Психологічні проблеми на соціалната регуляція на поведінкою*. Киев. 367 с.
- Педагогическо майсторство: Учебник*. (2004). И. А. Зязюн (Ред.). Киев: Вища школа. 422 с.
- Рудницькая, О.П. (2002). *Педагогика: обща и художествена: Обучение. ръководство*. Киев: ИЗМН. 270 с.
- Рудницькая, О.П. (1994). *Формиране на музикално възприемане в системата за развитие на педагогическата култура на бъдещия учител: дис. д-р пед. на науката*. Киев. 431 с.

References

- Bakhtin M. (1979). *Estetyka slovesnoi tvorchosti* [Aesthetics of verbal creativity]. K. 315 s. [in Ukrainian].
- Yerzhemskiy H.L. (1988). *Psykhologhiia dyryhuvannia: Deiaki pytannia vykonavstva ta tvorchoi vzaemodii dyryhenta z muzychnym kolektyvom* [Psychology of conducting: Some issues of performance and creative interaction of the conductor with the musical team]. K.: Muzyka. 80 s. [in Ukrainian]
- Kahan M.S. (1965). *Svit spilkuvannia: Problema mizhsubiektyvnykh vidnosyn* [The world of communication: The problem of intersubjective relations]. K. 286 s. [in Ukrainian].
- Kan-Kalyk V.A. (1987). *Vchyteliu pro pedahohichne spilkuvannia* [To the teacher about pedagogical communication]. K.: Prosvitnytstvo, 190 s. [in Ukrainian]
- Lomov B.F. (1976). *Spilkuvannia ta sotsialne rehuliuvannia povedinky. Psykhohichni problemy sotsialno rehuliuvannia povedinky* [Communication and social regulation of behavior. Psychological problems of social regulation of behavior]. K. 367 s. [in Ukrainian]
- Pedahohichna masternist: Pidruchnyk (2004). I.A. Ziazium, L.V. Kramushenko, I.F. Kryvonos ta in.; Za red. I.A. Ziaziuma. 2-he vyd., dopov. i pererobl [Pedagogical skills: Textbook]. K.: Vyshcha shk., 422 s. [in Ukrainian]
- Rudnytska O.P. (2002). *Pedahohika: zahalna ta mystetska: Navch. Posibnyk* [Pedagogy: general and artistic: Education manual]. K.: IZMN, 270 s. [in Ukrainian]
- Rudnytska O.P. (1994). *Formuvannia muzychnoho spryiniattia v systemi rozvytku pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia: Dys. dokt. ped. nauk*. O.P. Rudnytska [Formation of musical perception in the system of development of pedagogical culture of the future teacher: Diss. dr. ped. of science O.P. Rudnytska]. K. 431 s.

Відомості про авторів:

Мітева Арина Миколаївна
arina.miteva.2014@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя
Запорізька область, 69000, Україна

Врубел Ганна Федорівна
annavrubel2018@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя
Запорізька область, 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-124-130

Матеріал надійшов до редакції 14. 03. 2024 р.
Прийнято до друку 10. 04. 2024 р.

Information about the authors:

Mitjeva Aryna Mykolaivna
arina.miteva.2014@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Vrubel Anna Fedorivna
annavrubel2018@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-124-130

Received at the editorial office 14. 03. 2024.
Accepted for publishing 10. 04. 2024.